

Секция „Международна икономика“

СИМЕОН СТОИЛОВ СТОИЛОВ

**МЕЖДУНАРОДНИЯТ ТРАНСФЕР НА НОВИ
ТЕХНОЛОГИИ И НЕГОВАТА РОЛЯ В ПРЕХОДА
КЪМ ИНОВАТИВНО И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на
образователна и научна степен „Доктор“

Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.8 Икономика

Научна специалност: „Световно стопанство и МИО“

Научен ръководител:

проф. д-р Татяна Хубенова-Делисивкова

Научно жури:

проф. д-р Виктор Йоцов

доц. д.н. Едуард Маринов

проф. д-р Светлана Александрова-Златанска – УНСС

доц. д-р Светла Бонева – УНСС

доц. д-р Васил Петков – УНСС

София, 2025

Дисертационният труд се състои от 235 страници, в т.ч. въведение, три глави, заключение, библиография, списъци на използваните съкращения, на таблиците и фигурите и статистически източници. В изложението са представени 15 таблици, 3 графики и 2 фигури. Библиографията съдържа 307 източника (включително книги, статии, периодични и непериодични статистически и други публикации, доклади, проучвания и достъпни в интернет източници), от които 54 на български автори, 98 институционални документа, 34 на анализаторски организации и мозъчни тръстове, 122 на чуждоезични автори. Отделно са използвани 12 статистически източника. По темата на дисертационния труд са направени 5 публикации.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	5
1. Актуалност на изследването	5
2. Обект и предмет на изследването.....	7
3. Изследователска теза	8
4. Цели и задачи на изследването	9
5. Обхват на изследването.....	10
6. Методология на изследването.....	12
7. Структура на дисертационния труд.....	12
II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	14
III. СИНТЕЗИРАНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	17
ГЛАВА I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ПРЕДПОСТАВКИ И АНАЛИТИЧНИ ОСНОВИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	18
ГЛАВА II. БЪЛГАРИЯ В ИНОВАЦИОННАТА СРЕДА НА ЕС И СВЕТА	23
ГЛАВА III. СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОДИ КЪМ МТИТ: МОДЕЛИ, ЕФЕКТИ И НАЦИОНАЛНА ПЕРСПЕКТИВА	26
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	29
IV. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	31
V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД И УЧАСТИЯТА В КОНКУРСИ И ПРОЕКТИ	32
VI. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ	33

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследването

Актуалността на дисертационното изследване произтича от ускорените глобални трансформации в технологичното развитие, задълбочаващата се геополитическа нестабилност и нарастващото стратегическо значение на иновациите като основен двигател на дългосрочен икономически растеж. В условията на динамично променяща се глобална среда международният трансфер на иновации и технологии (МТИТ) се утвърждава като ключов инструмент за адаптация на националните икономики към новите реалности на дигиталната и зелената трансформация. България, като малка отворена икономика и държава в процес на устойчиво догонване на средноевропейските нива на развитие, е особено чувствителна към глобалните технологични и геополитически промени. Те определят нейните възможности за модернизация, конкурентоспособност и интеграция в международните стойностни вериги.

Изследването е допълнително обосновано от разширяващия се научен и политически консенсус относно ролята на иновациите за структурна трансформация на икономиката. Присъждането на Нобеловата награда по икономика за 2025 г. на Joel Mokyr, Philippe Aghion and Peter Howitt подчерта значението на растежа, задвижван от иновации, и на механизмите на креативно разрушение като основа за устойчиво развитие. Техният научен принос ясно показва, че внедряването на нови технологии е ключов фактор за повишаване на производителността и конкурентоспособността – логика, която стои в основата и на настоящото изследване. В този контекст МТИТ придобива не само икономическа, но и стратегическа стойност като механизъм за ускорено технологично обновление на страни с ограничен вътрешен иновационен капацитет.

Последното десетилетие се характеризира със значителни глобални шокове – пандемията от COVID-19, прекъсванията във веригите за доставки и войната в Украйна. Тези процеси засилиха необходимостта от устойчиви технологични решения, тъй като доведоха до спад в иновационната активност в Европа, включително до пренасочване на публични ресурси

към кризисни мерки и забавяне на частните инвестиции. Европейското иновационно табло през 2022 – 2024 г. регистрира влошаване на част от ключовите показатели за иновационен капацитет в ЕС, което се отразява особено силно на страни като България, чиято иновационна екосистема остава структурно уязвима.

В тази глобална среда, България се намира в критичен етап от своето икономическо развитие. От една страна, държава с отворена икономика, ограничени ресурси за НИРД и недостатъчно развити иновационни звена; от друга – тя е интегрирана в ЕС и обект на интензивни европейски технологични потоци и инструменти за развитие. Показателите за иновационна активност и научен капацитет поставят България в групата на „Emerging Innovators“, сред най-ниско представящите се държави членки: разходите за НИРД са около една трета от средното ниво в ЕС; броят на изследователите и участието в високотехнологичните отрасли остават трайно ниски, а делът на високотехнологичния износ продължава да бъде ограничен. Тези дефицити подчертават структурната необходимост от целенасочен международен трансфер на технологии като основен инструмент за модернизация.

Едновременно с това българската икономика е изправена пред сериозни предизвикателства, свързани със зеления преход. Страната наследява въглеродно-интензивна и енергоемка индустриална структура, което затруднява постигането на европейските климатични цели. Това допълнително налага ускорено внедряване на авангардни технологии в енергетиката, индустрията и земеделието – сектори, които имат ключово значение за структурното реструктуриране на икономиката.

Всички тези фактори определят висока стратегическа значимост на МТИТ за България. Страната не разполага с достатъчен вътрешен иновационен и развоен потенциал, който да осигури необходимата технологична трансформация със собствен ресурс. Поради това ефективното усвояване на външни технологии – чрез партньорства, инвестиции, международни научни програми и включване в глобални иновационни вериги се явява ключова предпоставка за националната конкурентоспособност и устойчив растеж.

На този фон настоящото изследване е актуално, тъй като систематизира съвременните тенденции в международния трансфер на технологии, анализира глобалната и европейската рамка, оценява националните възможности и ограничения и предлага научно обосновани решения за повишаване на иновационния капацитет и ускоряване на структурната трансформация на българската икономика.

2. Обект и предмет на изследването

Обект на научното изследване е системата от фактори, зависимости и условия, които обуславят международния трансфер на иновации и технологии, разглеждан като икономически и институционален процес в контекста на функционирането на българската икономика. Анализът на обекта се осъществява през призмата на институционалната, икономическата и стратегическата среда, в която страната участва в международния технологичен обмен, както и на ефектите, които този процес генерира върху конкурентоспособността, структурната трансформация и устойчивото развитие на националната икономика.

Предмет на научното изследване са механизмите, инструментите и управленските подходи, чрез които международният трансфер на иновации и технологии се формира, управлява и оценява като стратегически инструмент за повишаване на националната конкурентоспособност, ускорена икономическа трансформация и структурна модернизация на българската икономика в условията на променяща се европейска и глобална среда.

С развитието на изкуствения интелект (ИИ/AI) в последните години, във видовете и формите на развитие на международния трансфер на нови технологии допълнително се ускорява динамиката на промени. Техните нови проявления и характеристики надхвърлят съществуващите регулаторни рамки в национален, европейски и световен мащаб. Предвид структуроопределящия ефект на прилагането на нови технологии и иновации както в ЕС, така и в глобалната среда протичат съществени промени в регулаторните режими относно международния технологичен обмен и има нови предизвикателства пред страни с открита икономика като България.

Преодоляването на трудностите и рисковете при участието на България в международния трансфер на нови технологии налага проучването и анализа на формиращите се тенденции в развитието на критични технологии и иновации в условията на изостряне на международната конкуренция не само в международната търговия, но и в стратегическото управление на национални и привлечени чуждестранни инвестиции за прилагане на нови технологии и иновации. Отчетлив ръст в развитието на технологиите в сферата на сигурността и военното дело, контрол на достъпа до такива стават водещи в световната геополитика и със съществена тежест в последните години. Прекрояването на геополитическите граници и интензи-

тата на военни и ресурсни противоречия усложняват допълнително характера, методите и факторите за провеждане на международен трансфер на иновативни технологии.

Сравнителният анализ на опита на редица страни за прилагане на международния трансфер на нови технологии позволява да се характеризират възможности и предпоставки за стимулиране на тясното и дългосрочно партньорство между наука и реален сектор като задължително условие за ефективното осъществяване на международен трансфер на иновации и технологии, предвид мултидисциплинарния характер на процеса.

3. Изследователска теза

Ускорената трансформация на глобалната технологична среда, нарастващата фрагментация на международните пазари и засилената конкуренция за достъп до стратегически технологии очертават нови ограничения и възможности пред националните икономики. България се характеризира с ограничен иновационен капацитет, недостатъчна научноизследователска инфраструктура и бавна адаптация към водещите технологични тенденции, което поставя под съмнение способността ѝ да се включи самостоятелно в глобалните вериги с висока добавена стойност. При тези условия международният трансфер на иновации и технологии се формира като ключов механизъм за ускорено наваксване на технологичното изоставане, за модернизация на производствените структури и за изграждане на национален капацитет за устойчив растеж.

Изследователската теза на дисертационния труд утвърждава, че стратегически управляваният международен трансфер на иновации и технологии е решаващ фактор за структурната трансформация на българската икономика, като позволява интеграция на външни технологични решения, развитие на локални компетентности, укрепване на научната и институционалната среда и постигане на дългосрочна конкурентоспособност в условията на глобална нестабилност.

Изведените хипотези произтичат от логиката на това теоретично положение:

Хипотеза 1:

Геополитическите и икономическите промени реструктурират глобалните технологични потоци, като ефективността на МТИТ в България зависи от способността за адаптиране към тази динамична среда.

Хипотеза 2:

Глобалният технологичен преход създава специфични възможности за българската икономика, които могат да бъдат реализирани чрез ускорено усвояване на външни иновации в стратегически сектори.

Хипотеза 3:

Съществуващите структурни ограничения – включително ниско равнище на НИРД, недостатъчни инвестиции и институционална фрагментация определят международния трансфер на технологии като необходим инструмент за промяна на икономическия профил на страната.

Хипотеза 4:

Положителният ефект от МТИТ се реализира само при наличие на координирана държавна политика, стабилна институционална рамка и интегрирано взаимодействие между наука, бизнес и публични институции.

Хипотеза 5:

Научнообоснованото адаптиране и надграждане на трансферираните технологии създават предпоставки България да развие собствен иновационен потенциал и да се превърне от реципиент в активен производител и износител на иновативни решения.

4. Цели и задачи на изследването

Целта на дисертационния труд е да анализира и концептуализира международния трансфер на иновации и технологии (МТИТ) като стратегически управляем процес и инструмент за ускоряване на икономическата трансформация, повишаване на конкурентоспособността и подкрепа на устойчивото развитие на българската икономика в условията на европейска интеграция и динамично променяща се глобална среда.

Производна и приложно ориентирана цел на изследването е разработването на концептуална и аналитична рамка за оценка и стратегическо управление на МТИТ в България, включително модел за идентифициране и проследяване на неговите мултиплициращи икономически, институционални и технологични ефекти.

Постигането на поставената цел се реализира чрез решаването на следните **изследователски задачи**:

1. **Да се систематизират и анализират водещите теоретични концепции, модели и подходи в международната литература, свързани с международния трансфер на иновации и технологии, иновационната дифузия, абсорбционния капацитет и мултиплициращите ефекти.**

2. **Да се анализира историческият и съвременният опит на България и избрани международни примери при прилагането на различни модели на МТИТ, с акцент върху институционалните конфигурации и икономическите ефекти.**

3. **Да се извърши сравнителен анализ на иновационната среда и практиките за МТИТ в страните от ЕС-27, като се оцени позицията на България, нейните структурни дефицити и потенциални сравнителни предимства.**

4. **Да се изследва националната институционална, регулаторна и стратегическа рамка, определяща условията за ефективно участие на България в международния трансфер на иновации и технологии.**

5. **Да се оцени състоянието на българската икономика в контекста на устойчивия преход, с оглед идентифициране на ключови секторни възможности, ограничения и предпоставки за технологична трансформация.**

6. **Да се разработи аналитичен модел за оценка на ефектите от МТИТ – Ripple Effect Model (REM), позволяващ проследяване на преките и косвените въздействия върху икономическата и институционалната среда.**

7. **Да се формулира стратегическа пътна карта за прилагане на МТИТ в България, структурирана в последователни фази, с дефинирани приоритети, участници, индикатори и очаквани резултати.**

8. **Да се идентифицират основните бариери и рисковете пред ефективното прилагане на МТИТ и да формулират научнообосновани препоръки за усъвършенстване на публичната политика и институционалната рамка.**

5. Обхват на изследването

Обхватът на дисертационното изследване обхваща многопластова система от икономически, институционални, технологични и исторически параметри, чрез които се анализира ролята на международния трансфер на

иновации и технологии (МТИТ) за устойчивото развитие на българската икономика. Изследването представя както национален, така и международен мащаб, разглеждайки взаимодействията между глобални тенденции, европейски политики и национални структурни особености.

В международен план обхватът обединява сравнителен анализ на иновационните системи на държавите от ЕС27, динамиката на трансферните механизми, участието в глобалните вериги на стойност, моделите на технологично догонване и стратегическите подходи на страни с различни институционални традиции. Анализирани са исторически и съвременни примери от практиката на СССР, Япония, Южна Корея, САЩ и други държави, за да бъдат очертани различни модели на институционален капацитет, технологично адаптиране и индустриална политика.

На национално равнище изследването обхваща състоянието на българската икономика след присъединяването към ЕС, с акцент върху иновационния капацитет, научноизследователската дейност, човешкия капитал, институционалната рамка, управленските практики и участието в транснационални иновационни потоци. Анализирани са ключови сектори с потенциал за устойчив растеж, включително енергетика, селско стопанство, индустриално производство и високотехнологични услуги.

Времевият обхват на изследването включва периода от началото на прехода към пазарна икономика до 2024 г., като се проследяват дългосрочни структурни зависимости, етапи на институционално развитие и ефекти от европейските интеграционни процеси. За част от количествените и сравнителните анализи са използвани най-новите налични данни от международни и национални статистически източници, включително информация до 2024 г.

Обхватът включва и анализ на влиянието на глобалните кризисни явления – финансовата криза от 2008 г., пандемията от COVID-19, енергийната криза и геополитическите напрежения през 2020-та година – върху процесите на технологичен трансфер, иновационните политики и адаптивността на българската икономика. Тези фактори позволяват оценка на устойчивостта и реактивността на националната икономика в условия на системни шокове.

В рамките на дисертационния труд е включен и разработен модел за мултиплициращо въздействие на МТИТ, както и стратегическа пътна карта, структурирана в последователни етапи (подготовка, пилотни действия, мащабиране), чрез които се очертават реалистични механизми за приложението на МТИТ в българските икономически и институционални условия.

6. Методология на изследването

За постигане на целта и изпълнение на изследователските задачи на дисертационния труд е използван интегриран методологичен подход, който обединява теоретични, сравнителни и емпирични методи.

Приложен е теоретико-методологичен подход, чрез който се систематизират основните концепции за международен трансфер на иновации и технологии, иновационни системи, институционална икономика и модели на технологичен растеж. Използвани са методите на анализ, синтез, индукция и дедукция за извеждане на обобщения и формулиране на концептуалната рамка на изследването.

Извършен е сравнителен анализ на позицията на България спрямо държавите от ЕС27 по ключови показатели, свързани с иновационния капацитет, производствените структури, институционалната среда и участието в международни технологични потоци. Сравнителният подход включва и исторически примери от други държави за оценка на различни модели на индустриална политика и технологичен трансфер.

Прилаган е историко-логическият метод, който позволява проследяване на институционалната еволюция, структурните зависимости и дългосрочните тенденции, определящи развитието на националната иновационна система.

В изследването са използвани емпирични и статистически данни от международни и национални източници, чрез които се оценяват иновационната динамика, човешкият капитал, научноизследователската дейност и секторните характеристики на българската икономика. За визуализиране на резултатите са приложени графични и таблични методи.

Разработен е модел за мултиплициращо въздействие на МТИТ, който структурира взаимодействието между участниците в иновационната еко-система и служи като основа за формулирането на стратегическата пътна карта за прилагане на МТИТ в България.

7. Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е структуриран в следната логическа последователност: въведение, три глави, заключение, списък на използваната литература и списък на статистическите източници.

Във въведението са представени актуалността на изследването, неговият обект и предмет, изследователската теза и хипотезите за нейното доказване. Дефинирани са основната цел и произтичащите от нея задачи, методологията на изследването и неговият обхват.

Първа глава е посветена на теоретичната и концептуална основа на международния трансфер на иновации и технологии. Разгледани са основните теоретични парадигми, включително иновационните системи, ендегенния растеж, spillover ефектите, институционалната икономика и техно-националните политики. Анализирани са глобалните тенденции, исторически модели на технологичен трансфер и регулаторните рамки, които оформят средата на МТИТ.

Втора глава разглежда състоянието и специфичните характеристики на българската икономика в контекста на европейската иновационна среда. Извършен е сравнителен анализ със страните от ЕС27 по ключови показатели за иновационен капацитет, научноизследователска дейност, институционална ефективност и участие в глобалните технологични вериги. Оценени са националните и регионалните политики, регулаторната рамка и институционалните ограничения, оказващи влияние върху процесите на МТИТ.

Трета глава предлага модел за стратегическо прилагане на МТИТ в България, базиран на анализа на икономическите, институционалните и управленските предпоставки. Разработен е модел за мултиплициращо въздействие, който описва взаимодействието между участниците в иновационната екосистема. Представена е стратегическа пътна карта, структурирана в три фази – подготовка, пилотно прилагане и мащабиране – с ясно дефинирани стъпки, участници и очаквани резултати.

В заключението са синтезирани основните резултати от изследването, формулирани са ключовите изводи и е аргументирана валидността на изследователската теза и хипотези.

В края на труда са включени списък на използваната литература и списък на статистическите източници, които подкрепят емпиричните и сравнителните анализи.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Съдържание на таблиците, графиките и фигурите

Използвани съкращения

Въведение

Структура на дисертационния труд

Глава I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ПРЕДПОСТАВКИ И АНАЛИТИЧНИ ОСНОВИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

1.1. Литературен преглед

1.2. Международен трансфер на иновации и технологии:
дефиниции и обхват

1.2.1. Дефиниции и основни характеристики

1.2.2. Участници, институционална рамка и механизми на МТИТ

1.3. Иновациите и устойчивото развитие на национална икономика

1.3.1. Теоретични концепции и модели

1.3.2. Взаимовръзка между иновации и устойчиво развитие

1.3.3. Глобални цели и тяхната приложимост към българската
икономика

1.4. МТИТ и външните фактори за икономически растеж

1.4.1. Неокласически и еволюционни подходи

1.4.2. Въздействие на МТИТ върху производителността

1.4.3. Емпирични модели и примери

1.4.4. Институционални предпоставки и стратегическа рамка на МТИТ

1.5. МТИТ и глобалните стойностни вериги

1.5.1. Ролята на технологиите в реструктурирането на стойностните
вериги

1.5.2. Европейски и глобални тенденции

1.5.3. Влияние върху конкурентоспособността на България

1.6. Европейският съюз в глобалната иновационна конкуренция

1.6.1. Институционална архитектура на ЕС и иновационни програми

1.6.2. Сравнителни предимства, слабости и институционални дефицити

1.6.3. Мястото на България в общия европейски контекст

1.7. Техно-национализъм и технологичен суверенитет в световната
икономика

1.7.1. Технологичен национализъм

1.7.2. Технологичен суверенитет

1.7.3. Влияние на техно-национализма и технологичния суверенитет върху МТИТ

1.8. Междинни изводи

Глава II. БЪЛГАРИЯ В ИНОВАЦИОННАТА СРЕДА НА ЕС И СВЕТА

2.1. Българският исторически контекст

2.2. Иновационно развитие в контекста на ЕС-27 и България

2.3. Регулаторна и институционална среда за МТИТ в България

2.3.1. Регулаторна рамка и институционална инфраструктура

2.3.2. Държавна политика и стратегическа визия за МТИТ в България

2.3.3. Програми на ЕС и ефектът им в България

2.4. Защита на интелектуалната собственост и ноу-хау в контекста на МТИТ

2.5. Преход към устойчивост и връзката му с МТИТ

2.5.1. Европейски стратегически рамки за устойчивост

2.5.2. България – потенциал, ограничения и нужда от реформи

2.6. Трансформация на пазара и динамиката на участниците

2.7. Икономически основи и показатели за устойчив преход

2.8. Енергийна трансформация и екологични бариери

2.9. Национални стратегии, бюджет и инвестиционна рамка

2.10. Стратегическият подход като условие за успех на МТИТ

Глава III. СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОДИ КЪМ МТИТ: МОДЕЛИ, ЕФЕКТИ И НАЦИОНАЛНА ПЕРСПЕКТИВА

3.1. Концептуални рамки за мултиплициращото въздействие на МТИТ

3.1.1. Традиционните икономически подходи за оценка на МТИТ

3.1.2. Концепцията за мултиплициращо (ripple) въздействие при МТИТ

3.1.3. Предпоставки за разгръщане на мултиплициращия (ripple) ефект и индикатори за оценка

3.2. Исторически и международни паралели в стратегическите модели за МТИТ

3.2.1. Стратегическа индустриализация чрез МТИТ: опитът на СССР през 1928–1937 г.

3.2.2. Ограничен МТИТ и стратегическо клониране: съветската индустриална политика в условия на студената война (1962–1975)

- 3.2.3. Исторически МТИТ в България през XX век: стратегии, институции и индустриални уроци
- 3.2.4. Международни модели на МТИТ и приложими поуки за България: сравнителен анализ на Южна Корея, Япония и САЩ
- 3.3. Разработване на рамка на модел за оценка на мултиплициращия ефект от МТИТ (REM)
 - 3.3.1. Структура, методологична база и елементи на REM
 - 3.3.2. Индикатори и приложение на REM
 - 3.3.3. Методологически стъпки за прилагане на REM и преход към стратегическо планиране
 - 3.3.4. Аналитично-приложно представяне на REM
- 3.4. Национална пътна карта за стратегическо прилагане на МТИТ в България
 - 3.4.1. Стратегическа и концептуална визия за МТИТ
 - 3.4.2. Фази на стратегическо прилагане на МТИТ: подготовка, експериментиране и мащабиране
 - 3.4.3. Обвързаност с европейските политики и фискалната рамка
 - 3.4.4. Мониторинг, координация и устойчивост

Заклучение

Използвана литература

Статистически източници

III. СИНТЕЗИРАНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ВЪВЕДЕНИЕ

Във въведението на дисертационния труд е аргументирана актуалността на темата, обусловена от ускорените глобални технологични промени, геоикономическите трансформации и необходимостта от изграждане на устойчив модел на развитие на българската икономика. Определени са обектът и предметът на изследването, като фокусът е поставен върху механизмите, институционалната логика и икономическите ефекти на международния трансфер на иновации и технологии. Очертан е обхватът на дисертационния труд, който обединява теоретични изследвания, международни сравнения, институционален анализ и разработване на приложни модели за управление на трансфера.

Формулирана е изследователската теза, която разглежда МТИТ като стратегически инструмент за ускорена технологична модернизация, структурна трансформация и повишаване на конкурентоспособността на България. На тази основа са изведени хипотези относно влиянието на глобалната среда, националния иновационен капацитет, институционалната координация и способността на страната да адаптира и надгражда външни технологии. Хипотезите са подложени на системна проверка в рамките на изследването, чрез теоретичен анализ, сравнителни оценки и емпирични наблюдения.

Във въведението са формулирани основната цел и конкретните задачи на дисертационния труд. Те включват изясняване на теоретичните основи на трансфера, анализ на българската иновационна среда, оценка на институционалните предпоставки и разработване на модел за стратегическо управление на МТИТ. Представен е използваният научноизследователски инструментариум, включващ критичен анализ на научни теории, сравнителни методи, институционален и структурен анализ, както и концептуално моделиране чрез разработения Ripple Effect Model (REM). Описани са използваните източници – академични публикации, международни доклади, европейски стратегически документи и национални нормативни актове.

ГЛАВА I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ПРЕДПОСТАВКИ И АНАЛИТИЧНИ ОСНОВИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Първа глава на дисертационния труд изгражда концептуалната, теоретичната и методологичната основа на изследването, като формулира рамката, през която се анализира международният трансфер на иновации и технологии (МТИТ) и неговото значение за устойчивото развитие на българската икономика. Тази глава има ключова функция: да синтезира широкия спектър от научни направления, чрез които трансферът се дефинира, обяснява и оценява, и да очертае аналитичния хоризонт, който позволява изграждането на комплексен модел в следващите части от дисертационния труд. Поради интердисциплинарния характер на МТИТ, теоретичният преглед интегрира подходи от икономическата теория, иновационните системи, институционалната икономика, индустриалната политика и международната икономика, като за първи път ги обединява в обща стратегическа рамка, съобразена със спецификите на малка отворена икономика като България.

В теоретичната основа е включен фундаментът на иновационната динамика, поставен от Joseph Schumpeter, чиято концепция за „творческо разрушение“ позиционира технологичния прогрес като водещ фактор на икономическото развитие. Връзката между технологична промяна, предприемачество и структурна трансформация, формулирана от Schumpeter, предоставя първоначалната логическа отправна точка: трансферът на технологии не е механично прехвърляне, а процес на създаване на нови комбинации, които променят производствените структури, пазарните позиции и стратегическите способности на икономиките.

След този историко-теоретичен контекст е проследена еволюцията от неокласическия модел на Robert Solow¹, в който технологичният напредък е екзогенен фактор, към ендегенните модели на Paul Romer², Robert Lucas³ и Mankiw–Romer–Weil (N. Gregory Mankiw – David Romer – David

¹ Solow, R. (1956, 1957). *A Contribution to the Theory of Economic Growth*

² Romer, P. (1986, 1990). *Endogenous Technological Change*

³ Lucas, R. (1988). *On the Mechanics of Economic Development*.

Weil)⁴, които поставят знанието, човешкия капитал и изследователската активност в центъра на процеса на растеж. В първа глава се аргументира връзката между международния трансфер и икономическата динамика: външните технологични импулси могат да ускорят производителността в икономики, които разполагат с ограничена местна научна база. Значимо място е отделено на концепцията за spillover ефектите, формулирана първоначално от Zvi Griliches⁵ и доразвита от David Coe & Elhanan Helpman⁶, която обяснява как натрупаното знание се превръща в производствен фактор, способен да генерира дългосрочни структурни трансформации в приемащите икономики, като паралелно се разпространява отвъд националните граници и води до трансформационни ефекти в приемащите икономики. Тези теоретични постановки задават първата логическа опора на изследването: МТИТ представлява структурен механизъм за ускоряване на растежа, а не само набор от оперативни канали за пренос на технологии.

Теоретичният анализ е разширен с приноса на еволюционната икономика, която предлага различна перспектива за разбирането на технологичната промяна. В традицията на Richard Nelson & Sidney Winter, Giovanni Dosi⁷ и Keith Pavitt иновациите не се разглеждат като единични събития, а като процеси, които следват технологични парадигми, траектории и кумулативни пътища. Този подход е особено важен за изследването на МТИТ, тъй като показва, че способността на една икономика да усвоява външни технологии зависи от съществуващите технологични компетенции, организационните практики, институционалните навици и натрупаната историческа инерция. Така се аргументира необходимостта от интердисциплинарен преглед, който да отчете както класическите модели на растеж, така и динамичните, еволюционни механизми, които обясняват реалното поведение на иновационните системи.

В следващата логическа част на главата фокусът се премества върху теорията на иновационните системи, която предлага системен подход към разбирането на иновациите. Тук са представени класическите автори Christopher Freeman⁷, Bengt-Ake Lundvall⁸ и Richard Nelson⁹, които раз-

⁴ Mankiw, N.G., Romer, D., Weil, D. (1992). *A Contribution to the Empirics of Economic Growth*

⁵ Griliches, Z. (1992). *The Search for R&D Spillovers*.

⁶ Coe, D., Helpman, E. (1995). *International R&D Spillovers*.

⁷ Freeman, C. (1987). *Technology Policy and Economic Performance*.

⁸ Lundvall, B.-Å. (1992). *National Systems of Innovation*.

⁹ Nelson, R. (1993). *National Innovation Systems*

глеждат иновацията като резултат от взаимодействието между институции, предприятия, научни среди и публична политика. Концепцията за Triple Helix (Henry Etzkowitz & Loet Leydesdorff¹⁰) е особено значима, тъй като очертава тристранния модел на сътрудничество, чрез който трансферът на технологии реално функционира в съвременните икономики. На този фон централно място заема идеята на Wesley Cohen & Daniel Levinthal¹¹ за абсорбционния капацитет – способността на икономическите и институционални структури да усвояват и развиват външни знания. Именно тази идея става ключов аналитичен елемент на дисертационния труд: трансферът не е автоматичен процес, а изисква наличието на институционални и организационни предпоставки, които да позволят превръщането на външни технологии в устойчиви производствени и иновационни резултати.

Глава първа включва и обстоен преглед на литературните направления, които разглеждат международния трансфер на технологии в контекста на глобализацията, световните производствени мрежи и международните инвестиции. Анализирани са моделите на вертикален и хоризонтален трансфер, ролята на преките чуждестранни инвестиции, трансферът чрез глобалните стойностни вериги (GVC) и механизмите на научноизследователското сътрудничество. В тази част са представени водещи автори като Slavo Radosevic¹², Wolfgang Keller¹³, Beata Javorcik¹⁴, Kamal Saggi¹⁵ и Keith Maskus¹⁶. Прегледът разкрива важна особеност: голяма част от съществуващите изследвания разглеждат МГИТ фрагментарно – или чрез отделни канали, или чрез секторни казуси, без да се предлага интегрирана концептуална рамка, която да свързва технологичните потоци с институционалната структура и стратегическите цели на националните икономики. Именно тази празнина е един от аргументите за разработването на настоящия труд.

В рамките на литературния анализ е отделено специално внимание на българската изследователска традиция в областта на иновациите, международната икономика и индустриалната политика. Българските източници очертават последователно наблюдаваната структурна слабост на инова-

¹⁰ Etzkowitz, H., Leydesdorff, L. (2000). *Triple Helix of University–Industry–Government Relations*.

¹¹ Cohen, W., Levinthal, D. (1990). *Absorptive Capacity*.

¹² Radosevic, S. (1999). *International Technology Transfer*.

¹³ Keller, W. (2004). *International Technology Diffusion*.

¹⁴ Javorcik, B. (2004). *FDI Spillovers and Technology Transfer*.

¹⁵ Saggi, K. (2002). *Trade, FDI and Technology Transfer*.

¹⁶ Maskus, K. (2004). *IPR and Technology Transfer*.

ционната политика, фрагментирания институционален капацитет и недостатъчната способност на икономиката да абсорбира външни технологични импулси. Така се откроява научна празнина: липсва интегриран модел, който да обедини теориите за растеж, иновационните системи и институционалната специфика на България в рамките на единна концепция за международен трансфер.

Значимо място се отделя на анализа на българската литература. Той показва, че националните изследвания са ориентирани основно към отделни елементи на иновационната политика, макроикономически аспекти на растежа или анализ на ПЧИ, но рядко разглеждат трансфера на технологии като комплексен механизъм за структурна модернизация.

В българските разработки се открояват трудовете на Росица Чобанова¹⁷, които разглеждат националната иновационна система и ролята на публичните политики върху иновационната динамика; изследванията на Теодора Георгиева¹⁸ относно дефинирането и класификацията на технологиите, както и трудовете на Иван Христов – Даниела Маринова¹⁹ и други автори, разглеждащи индустриалната политика в България. Макар тези автори да предоставят ценни емпирични наблюдения и концептуални интерпретации, в тях рядко се среща интегриран модел, който свързва международния трансфер с институционалната структура, иновационните механизми и националната стратегия за устойчиво развитие. Именно тази празнина обосновава приносния характер на настоящия дисертационен труд: необходимостта от систематична концептуализация на МТИТ като стратегически инструмент за устойчиво развитие на българската икономика.

Липсват интегрирани модели, които да разглеждат МТИТ едновременно през институционални, икономически, управленски и стратегически призма. Въпреки наличието на ценни трудове, българската литература рядко анализира трансфера като структурен механизъм за национално развитие.

Теоретичният преглед се разширява и с анализ на исторически модели, които показват различни институционални подходи към технологич-

¹⁷ Чобанова, Р. (2004). Иновативност на националната икономика. София: Академично издателство „Проф. М. Дринов“; Чобанова, Р. (2013). Наука, технологии и иновации: развитие, финансиране и политики в България. София: Акад. изд. „Проф. М. Дринов“; Чобанова, Р. (2016). Иновационна система и устойчиво развитие в България. София: БАН

¹⁸ Георгиева, Т. (2016). *Технологичен трансфер*.

¹⁹ Христов, И. & Маринова, Д. (2019). Иновации и трансфер на технологии в България. София: УНСС

ното догонване. Тук важни са примерите на Япония, Южна Корея, както и историческите периоди на индустриализация и технологичен трансфер в СССР през 1928–1937 г. и 1966–1975 г. Използването на тези примери е аналитично, а не историко-дескриптивно: те демонстрират как различни институционални модели – пазарни, държавно-водени или идеологически обусловени – водят до различни резултати в усвояването на технологии. Тези примери подготвят основата на сравнителния анализ в следващите глави и аргументират защо за България е необходим комплексен модел, а не механично прилагане на чужди практики.

На основата на този анализ Глава I изпълнява критична роля в дисертационния труд, тъй като показва, че международната литература се фокусира или върху отделни канали на трансфер, или върху секторни казуси, докато българската литература страда от институционална фрагментация и липса на цялостни модели. Тъкмо затова в дисертационния труд се обосновава необходимостта от създаването на мултидисциплинарна рамка, която да интегрира международните подходи със специфичния национален контекст. Този принос е основата на разработения в Глава III Ripple Effect Model (REM) и пътната карта като практико-приложен модел за действие.

В резултат на този обстоен теоретичен, институционален и литературен преглед Първа глава достига своя ключов принос: формулирането на интердисциплинарна, системно структурирана рамка, която обяснява МТИТ като многоизмерен процес, включващ взаимодействие между вътрешни и външни технологични импулси, институционални структури, индустриални политики и пазарни механизми. Тази рамка изпълнява двойна функция: от една страна систематизира съществуващото научно знание; от друга страна, ясно идентифицира дефицитите в литературата, включително отсъствието на модели, пригодни за малки отворени икономики с ограничен научен и производствен капацитет. Именно тези дефицити мотивират конструирането на аналитичната методология на дисертационния труд и логиката на неговото развитие: глава I осигурява теоретичния фундамент, глава II – емпиричната и сравнителна проверка на неговата приложимост в български условия, а глава III – разработването на приложен стратегически модел и национална пътна карта за МТИТ като инструмент за ускорено и устойчиво развитие.

ГЛАВА II. БЪЛГАРИЯ В ИНОВАЦИОННАТА СРЕДА НА ЕС И СВЕТА

Глава втора на дисертационния труд представлява централният емпиричен и сравнителен елемент на изследването, чрез който теоретичната рамка, формулирана в глава I, се съпоставя с реалните структурни, институционални и секторни характеристики на българската икономика. Тази глава има ключова аналитична роля: да оцени доколко България притежава необходимите предпоставки за успешен международен трансфер на иновации и технологии (МТИТ) и да идентифицира конкретните ограничения, които обуславят ниската ефективност на трансферните процеси. Чрез подробно структуриран ситуационен, институционален и международен сравнителен анализ, глава II осигурява доказателствена основа за проверката на изследователските хипотези и подготовката на стратегическия модел, разработен в следващата глава.

В началото на главата е изследвана позицията на България в рамките на Европейския иновационен съюз, като анализът стъпва върху ключови индикатори от *European Innovation Scoreboard*, DESI, Eurostat и данните за участието в европейските научноизследователски програми. Българската икономика последователно се класира сред *Emerging Innovators*, с нива на иновационна активност между 60–62% от средното за ЕС. Разходите за НИРД се задържат под 1% от БВП, патентната и публикационната активност са ограничени, а участието в *Horizon Europe*, *EIC Accelerator* и други високотехнологични програми е значително под нивата на държави със сходни икономически характеристики. Тези резултати емпирично потвърждават теоретичната постановка от глава I, че ефективността на трансфера е дълбоко зависима от структурния капацитет и зрелостта на националната иновационна система.

Следващият аналитичен блок разглежда институционалната среда, която до голяма степен определя способността на икономиката да абсорбира външни технологии. Глава II сравнява българските национални политики с европейската рамка – Европейската научноизследователска зона (ERA), Новата европейска иновационна програма, рамките на *STEP* и Стратегията за интелигентна специализация (RIS3). Анализът показва ясно, че институционалната архитектура в България е фрагментирана, характеризираща се с припокриващи се компетенции между различни агенции и министерства, ограничена координация между научни организации и индустрия,

недостатъчна ефективност на структурите за технологичен трансфер (технологични паркове, инкубатори, трансферни офиси) и липса на устойчиви механизми за трансгранично научно сътрудничество. Тези наблюдения потвърждават хипотезата, че институционалните бариери представляват един от най-съществените ограничители на МТИТ в България.

На секторно равнище главата анализира структурните характеристики на българската икономика и тяхната роля за интегрирането на външни иновации. Емпиричните данни показват доминирането на нискотехнологични и среднотехнологични индустрии, както в добавената стойност, така и в износа, докато високотехнологичните сектори – ИКТ, биотехнологии, нови материали, автоматизация, зелени технологии – заемат сравнително ограничен дял. Това потвърждава теоретичната постановка от глава I, че трансферът е най-ефективен при наличие на индустриални ядра, способни да възпроизвеждат, адаптират и доразвиват външните технологии, докато България продължава да функционира в условия на структурен дисбаланс, който ограничава ефектите от външните технологични импулси.

Особено важен принос на глава II е анализът на позиционирането на България в глобалните и европейски вериги за стойност. Резултатите показват, че страната участва предимно в нискомаржинални производствени операции, докато сегментите с висока добавена стойност – дизайн, научни дейности, инженеринг, напреднало производство – остават слабо развити. Това структурно позициониране се различава съществено от моделите, описани в глава I, според които интеграцията в GVC представлява един от най-ефективните канали за технологично догонване. Българският случай потвърждава хипотезата на дисертационния труд, че участието в международната търговия само по себе си не води до устойчив МТИТ, когато липсва икономическа и институционална способност за възпроизвеждане на получените технологии.

За да се оцени мястото на България в европейския трансформационен процес, главата включва и сравнителен анализ с държави от Централна и Източна Европа – Чехия, Словакия, Полша, Унгария, Словения, Естония и Литва. Анализът показва, че тези страни са използвали членството в ЕС и европейските фондове за укрепване на индустриалните си ядра, докато България продължава да отбелязва ограничени резултати и да поддържа разнородна и слабо координирана иновационна политика. Тази сравнителна перспектива изпълнява двойна функция: тя потвърждава теоретичните положения от глава I за ролята на институционалните и структурни фак-

тори и обосновава необходимостта от стратегическо реструктуриране, което се разработва в глава III.

Накрая, глава II систематизира ключовите ограничения, установени в анализа, и формулира логиката на необходимия преход към стратегически модел. Основните ограничения включват: недостатъчен научноизследователски капацитет; слабо взаимодействие между науката и индустрията; фрагментираност на политиките; несъответствие между RIS3 приоритетите и реалния индустриален профил; ниска интеграция в европейските иновационни формати; слаб абсорбционен капацитет на предприятията; и ограничена способност за включване в технологично интензивните сегменти на GVC. Всички тези резултати пряко доказват хипотезите на дисертационния труд, че МТИТ в България е възпрепятстван от комбинация от структурни, институционални и секторни фактори, които изискват системна трансформация.

С това глава II изпълнява основната си изследователска функция: тя проверява теоретичните очаквания, представени в глава I, предоставя емпирична основа за стратегическо моделиране и аргументира необходимостта от интегрирана национална рамка за МТИТ, която е предмет на разработване в глава III.

ГЛАВА III. СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОДИ КЪМ МТИТ: МОДЕЛИ, ЕФЕКТИ И НАЦИОНАЛНА ПЕРСПЕКТИВА

Глава трета представлява заключителния и приложно-аналитичен етап в логиката на дисертационния труд, в който теоретичните концепции от глава I и емпиричните резултати от глава II се трансформират в цялостен стратегически модел за управление на международния трансфер на иновации и технологии в България. Докато първата глава формулира понятийния и теоретичния апарат, а втората – оценява реалната институционална, секторна и структурна среда, то третата глава изпълнява ролята на синтез и приложна интерпретация. Тя структурира управленска рамка, която цели да опише и да предложи системен механизъм за промяна на начина, по който българската икономика абсорбира, адаптира и възпроизвежда външни технологии.

В началото на главата е разработен модел за мултиплициращо въздействие на МТИТ (Ripple Effect Model), който описва как външните технологични импулси се превръщат във вътрешни производствени, иновационни и институционални резултати. Моделът интегрира теорията за spillover ефектите, концепцията за абсорбционния капацитет и логиката на иновационните системи, разгледани в глава I, и ги съпоставя с емпиричните ограничения, установени в глава II. Чрез това той показва, че трансферът в България в сегашния си вид е лимитиран не от липса на външни технологични източници, а от структурна неспособност да бъдат превърнати в устойчиви резултати. Моделът служи като аналитичен инструмент за демонстриране на необходимостта от структурна, а не инструментална промяна.

На основата на модела е изградена стратегическа пътна карта за МТИТ, структурирана в три фази – подготовка, пилотно прилагане и мащабиране. Пътната карта е един от основните приноси на дисертационния труд, тъй като предлага цялостна управленска последователност, която обединява държавните институции, научноизследователските звена, университетите, индустриалните предприятия, международните партньори и регионалните структури в единна стратегическа архитектура. Всяка фаза съдържа ясно дефинирани цели, задачи, механизми за координация, изисквания към институционалния и научния капацитет и индикатори за измерване на ефективността. По този начин третата глава описва модели и операционализира тяхното прилагане в национален контекст.

Съществен елемент на главата е историческият и международен сравнителен анализ. Той е включен не като ретроспективно описание, а като инструмент за аналитична валидация на модела. Чрез прегледа на индустриализационните стратегии на Япония, Южна Корея, две ключови фази от индустриалното развитие на СССР (1928–1937 и 1966–1975), както и съвременни политики в САЩ и ЕС, се демонстрира как различните институционални конструкции формират различна динамика на трансферните механизми. Основните изводи от този анализ са три: първо, успешният МТИТ изисква институционална последователност и стратегическа координация; второ, механизмите за трансфер са ефективни само когато са подкрепени от индустриални ядра с капацитет за възпроизвеждане на технологии; трето, историческите модели показват, че трансферът е стратегическа зависимост, а не автоматичен резултат от икономическа отвореност. Именно тези зависимости подкрепят разработения модел и аргументират приложимостта му в български условия.

Третата глава има и критична аналитична роля в структурата на дисертационния труд. Тя показва как емпиричните резултати от глава II – нисък абсорбиционен капацитет, фрагментирани институции, структурни дисбаланси – се преобразуват в параметри на стратегически модел, който отразява международните теоретични постановки от глава I. По този начин глава III не е просто завършваща част, а логическа връзка между теоретичните хипотези и тяхната доказателствена валидност.

В заключителния си сегмент главата формулира препоръки за изграждането на интегрирана национална рамка за МТИТ. Те са структурирани така, че да следват логиката на модела и пътната карта, като акцентират върху необходимостта от укрепване на институционалната координация, развитие на трансгранични научни партньорства, дефиниране на индустриални приоритети, модернизиране на иновационната инфраструктура, адаптиране на нормативната база и създаване на устойчив механизъм за мониторинг и оценка на трансферните процеси. Тези препоръки обединяват приноса на трите глави – теоретичен, емпиричен и стратегически – и демонстрират, че ефективният МТИТ може да бъде превърнат в ключов инструмент за ускорен икономически растеж и устойчива модернизация на българската икономика.

В цялостната конструкция на дисертационния труд, глава III изпълнява функцията на приложен научен извод, който трансформира теоретичните модели и емпиричната диагноза в стратегически управленски решения. Нейният принос е двоен: първо, доказва формулираните хипотези чрез

моделна и институционална логика; второ, предлага практически приложима рамка, която може да бъде използвана от публични институции, изследователски организации и индустриални структури. Именно чрез тази двойствена роля главата надгражда дисертационната логика и обосновава научната и практическата значимост на изследването.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключението на дисертационния труд са обобщени основните аналитични резултати и изводи от изследването, посветено на международния трансфер на иновации и технологии (МТИТ) като стратегически механизъм за икономическа трансформация на България. Изследването разглежда МТИТ в условията на ускорени глобални технологични промени, нарастваща геоикономическа несигурност и задълбочаващи се ограничения върху трансграничния технологичен обмен, които поставят малките и отворени икономики пред необходимостта от целенасочено и институционално управлявано развитие.

Анализът в дисертационния труд води до изричния извод, че световната икономика навлиза в нов етап, характеризиращ се с отстъпление от класическия модел на глобализация и преминаване към фрагментиран геоикономически ред. Засилващият се технонационализъм, стратегическото пренареждане на стойностните вериги и политизацията на технологичния обмен променят фундаментално условията, при които се осъществява международният трансфер на иновации и технологии. В тази нова среда МТИТ престава да функционира като универсален и автоматичен канал за развитие и се превръща в селективен, стратегически управляем процес, зависим от институционален капацитет, публични политики и дългосрочно икономическо позициониране.

Дисертационният труд аргументира, че международният трансфер на иновации и технологии представлява централен механизъм за технологично догонване и структурна модернизация, особено за икономики с ограничен собствен иновационен капацитет и фрагментирана институционална рамка. Показано е, че ефективността на МТИТ не се определя от обема на усвоените технологии, а от качеството на институционалната среда, управленския капацитет и способността за стратегическо планиране, координация и адаптация на трансферните процеси. Вътрешната научноизследователска и развойна дейност, макар и необходим елемент, не е в състояние самостоятелно да осигури ускорено технологично догонване, поради което МТИТ се утвърждава като структурна функция на националната икономическа политика.

В отговор на тази променяща се геоикономическа среда съществен принос на дисертационния труд е разработването на оригинален аналитичен модел – Ripple Effect Model (REM). Чрез него международният трансфер на иновации и технологии се анализира като многопластов и междусе-

кторен процес, генериращ първични, вторични и терциерни ефекти върху индустриалното обновление, човешкия капитал, научноизследователската дейност, институционалното качество и дългосрочната икономическа устойчивост. Моделът позволява трансферът да бъде разглеждан не като инцидентен обмен между отделни икономически субекти, а като целенасочен секторен процес с кумулативно и дългосрочно въздействие.

Въз основа на REM е разработена национална пътна карта за стратегическо управление на международния трансфер на иновации и технологии за периода 2025–2040 г., която структурира трансферните процеси в последователни фази на подготовка, внедряване, адаптация и мащабиране. Пътната карта въвежда механизми за институционална координация, мониторинг и адаптиране на публичните политики, превръщайки международния трансфер в инструмент за активно публично управление, а не в резултат от спонтанни пазарни процеси.

Изследването доказва формулираната изследователска теза, че стратегически управляваният международен трансфер на иновации и технологии представлява решаващ инструмент за икономическата трансформация на България. Аналитичните резултати показват, че МТИТ може да ускори прехода към икономика с по-висока добавена стойност, да подобри институционалното функциониране и да засили конкурентоспособността на страната, но само при наличие на последователна държавна политика, стабилни институции и дългосрочен стратегически хоризонт.

Независимо от нарастващите ограничения върху глобалния технологичен обмен, дисертационният труд обосновава, че изграждането на национална експертиза и управленски капацитет в областта на международния трансфер на иновации и технологии представлява самостоятелна форма на добавена стойност. Този тип капацитет позволява участие в глобалните технологични процеси не само като получател на технологии, но и като доставчик на управляеми трансферни решения, организационни модели и институционално ноу-хау, които могат да бъдат капитализирани на международните пазари.

В обобщение, дисертационният труд допринася както за развитието на теоретичните подходи към международния трансфер на иновации и технологии, така и за практическото изграждане на стратегически рамки за национална икономическа политика. Изследването предлага аналитично обосновани инструменти за целенасочено управление на МТИТ и формира устойчива основа за бъдещи научни изследвания и за разработване на политики, насочени към дългосрочната технологична модернизация и икономическа устойчивост на България в условията на променящ се световен икономически ред.

IV. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Приносите на дисертационния труд се проявяват в три направления: теоретично-академично, емпирично-аналитично и научно-приложно:

I. Научни приноси

1. **Разработен е цялостен теоретико-концептуален модел** като системна икономическа функция, който интерпретира трансфера като двупосочен процес на адаптация и иновационно надграждане с институционални, технологични и човешки измерения.

2. **Обоснована е концепцията за мултиплициращ (ripple) ефект на МТИТ**, разкриваща разширяващото се въздействие на трансфера върху икономическата сложност, институционалната среда и устойчивото развитие.

3. **Систематизирани и теоретично обобщени са исторически модели на МТИТ**, включително различни фази на индустриално развитие, с акцент върху ролята на институционалния капацитет.

II. Емпирични приноси

4. **Извършен е сравнителен анализ на международни и национални модели на МТИТ**, който установява ключови зависимости между институционалната координация, човешкия капитал, иновационната инфраструктура и ефективността на трансфера.

5. **Идентифицирани са структурни ограничения и неизползвани възможности в българската икономика**, свързани с институционалната архитектура, регионалните иновационни екосистеми и участието в европейските технологични мрежи.

III. Приложни приноси

6. **Разработена е интегрирана концептуално-аналитична рамка за стратегическо управление на МТИТ в България**, обединяваща модел за оценка на мултиплициращото въздействие (REM), институционална координационна логика и стратегическа пътна карта за прилагане.

7. **Предложен е управленски инструментариум за стратегическо и оперативно управление на МТИТ**, включващ механизми за изграждане на капацитет, селекция, адаптация и защита на технологиите.

8. **Формулиран е модел за трансформация на България от пасивен реципиент към активен участник и износител на иновативни решения**, с дългосрочен ефект върху конкурентоспособността и устойчивия икономически растеж.

**V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ,
СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД И УЧАСТИЯТА
В КОНКУРСИ И ПРОЕКТИ**

1. Стоилов, С. (2020). *Стратегическото сътрудничество между наука и бизнес при трансфера на иновации и технологии: фактор за устойчивото развитие*. В: Икономическа наука, образование и реална икономика: развитие и взаимодействия в дигиталната епоха. Сборник с доклади от Юбилейна международна научна конференция, посветена на 100-годишнината от основаването на Икономически университет – Варна, Том I. Варна: Издателство „Наука и икономика“, Икономически университет – Варна, с. 555–566. ISBN: 978-954-21-1020-0. Достъпно на https://ue-varna.bg/uploads/filemanager/303/publishing-complex/2020/Economic_science_education_real_economy_T1_2020.pdf
2. Stoilov, S. S. (2020). *The potential of Bulgaria and the Western Balkans to serve as a global center for innovations and international technology transfer*. KNOWLEDGE – International Journal, Vol. 43, No. 1, pp. 81–88. Skopje: Institute of Knowledge Management. ISSN 2545-4439 (print), ISSN 1857-923X (online). Достъпно на <https://ojs.ikm.mk/index.php/kij/issue/view/16>.
3. Стоилов, С. (2024). *Прогнозни икономически тежести за частния сектор при осъществяване на зеления преход*. В: Икономическо развитие и политики: реалности и перспективи. Национални и европейски предизвикателства на прехода към зелена икономика. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 211–219. ISBN: 978-619-245-407-4. Достъпно на https://www.iki.bas.bg/files/sbornik_2024.pdf?utm_source=chatgpt.com
4. Bobeva, D., Nestorov, N., Pavlov, A., **Stoilov, S.** (2024). Evaluation of the economic impact of a country's accession to the Schengen Area – the case of Bulgaria. *Economic Thought*, 69(2), 139–163. Достъпно на <https://doi.org/10.56497/etj2469201>
5. Stoilov, S. (2025). The multiplier effect of international technology transfer and diffusion of sustainable growth in the economy. In: *Investments in the Future – 2025*. Proceedings of the Fifteenth International Scientific Conference. Varna: Varna Scientific and Technical Unions, pp. 129–138. ISSN 1314-3719.

VI. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ

Във връзка с провеждането на процедура за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ по научна специалност „Международна икономика“ декларирам, че:

1. Резултатите и приносите в дисертационния труд на тема „Международният трансфер на нови технологии и неговата роля в прехода към иновативно и устойчиво развитие на българската икономика“ са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.
2. Резултатите, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно цитирани в библиографията.

МЕЖДУНАРОДНИЯТ ТРАНСФЕР НА НОВИ ТЕХНОЛОГИИ И НЕГОВАТА РОЛЯ В ПРЕХОДА КЪМ ИНОВАТИВНО И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА

Симеон Стоилов Стоилов

Резюме:

Дисертационният труд е посветен на анализа и оценката на актуалните тенденции в съвременната еволюция на международния трансфер на иновации и технологии (МТИТ) и ролята му като инструмент за устойчиво и иновативно икономическо развитие на България. Основавайки се на анализа на глобалните тенденции на технологично ускорение, геополитически трансформации и институционални предизвикателства изследването обосновава теоретико-методологическите подходи към иновативното развитие като предпоставка за осмисляне на промените в технологичния трансфер в глобалната икономика в условията на икономическа несигурност. Проследени са основните теоретични концепции за трансфер на технологии, включително: иновационна дифузия, абсорбционен капацитет и мултиплициращо въздействие върху икономическата и институционалната среда. Втората част анализира българската иновационна екосистема в сравнение с тази на страните от ЕС, акцентирайки върху стратегическите и регулаторните дефицити. В заключителната част е разработен оригинален аналитичен модел – Ripple Effect Model (REM), чрез който се оценяват ефектите от МТИТ. Представена е и национална пътна карта за стратегическо управление на трансфера за периода 2025 – 2040 г. Настоящата научна разработка извежда аналитични изводи за потенциала на МТИТ да ускори устойчивия преход чрез по-добро управление, институционална координация и адаптиране на глобални технологии към националните приоритети.

INTERNATIONAL INNOVATION AND TECHNOLOGY TRANSFER AND ITS ROLE IN THE TRANSITION TOWARD INNOVATIVE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE BULGARIAN ECONOMY

Simeon Stoilov Stoilov

Abstract:

The dissertation is dedicated to the analysis and assessment of current trends in the contemporary evolution of the international innovation and technology transfer (IITT) and its role as a tool for sustainable and innovative economic development of Bulgaria. Based on the analysis of global trends of technological acceleration, geopolitical transformations and institutional challenges, the study substantiates the theoretical and methodological approaches to innovative development as a prerequisite for understanding the changes in technological transfer in the global economy in conditions of economic uncertainty. The research traces the principal theoretical concepts of technology transfer, including innovation diffusion, absorptive capacity, and the multiplier effects of transferred technologies on the economic and institutional environment. The second part examines Bulgaria's innovation ecosystem in comparison with that of the EU member states, emphasizing the strategic, institutional, and regulatory deficiencies that constrain national performance. In its final part, the dissertation develops an original analytical framework – the Ripple Effect Model (REM) – designed to assess the multidimensional impacts of IITT. It also presents a national roadmap for the strategic governance of technology transfer for the period 2025 – 2040, outlining specific policy measures to strengthen institutional coordination and integration into global innovation value chains. The dissertation concludes that IITT holds significant potential to accelerate Bulgaria's sustainable transition through improved governance, enhanced institutional synergy, and the adaptation of global technologies to national development priorities.